

NETTLE, Daniel; ROMAINE, Suzanne (2004).

Veus que s'apaguen: La mort de les llengües del món.

Universitat de Girona. [Traducció de J. Cortadellas i J. Ferrer de l'original anglès *Vanishing voices: The extinction of the world's languages* (2000).

Nova York: Oxford University Press]

Darrerament han sovintejat els llibres que alerten de la desaparició de llengües al món, com ara el de David Crystal (2001) o Claude Hagège (2002). En la majoria de casos, hi domina un plantejament estrictament lingüístic, paral·lel al lament ecologista per la reducció de la biodiversitat del planeta. És a dir, hom es

dol de la reducció de la diversitat lingüística mundial, bàsicament, perquè comporta una pèrdua per al coneixement humà. (Si més no, aquest sembla l'argument principal davant l'escassa consciència mundial per la pèrdua de llengües, que es considera inferior a la sensibilitat humana per la desaparició d'espècies animals o vegetals.) En canvi, són pocs els treballs dedicats a l'extinció de llengües que argumenten des d'una perspectiva sociolingüística (com el de Nancy Dorian, 1989, per exemple). El volum objecte de comentari reuneix ambdós tipus de treballs perquè adopta una perspectiva social en preocupar-se per la minva en els drets humans dels pobles que perden les seues llengües ancestrals, però també insisteix a cridar l'atenció sobre la pèrdua de la riquesa lingüística (i cultural que se'n deriva). No debades, Daniel Nettle i Suzanne Romaine constitueixen un excel·lent tàndem interdisciplinari, ja que aporten dues visions científiques sobre el problema, la de l'antropòleg que és Nettle i la de la (socio)lingüista que és Romaine. Així, el lector hi trobarà extensos fragments de contingut antropològic que enriqueixen la descripció lingüística i ens permeten adonar-nos que no podem fer compartiments estancs quan estudiem la realitat humana que són les llengües. Per aquest motiu, el llibre no es restringeix al lector (socio)lingüista, sinó que s'obre al lector culte interessat per un problema que afecta tota la humanitat. En aquest afany d'abraçar un públic ampli, els autors han fet desaparèixer l'aparat crític del cos del text i l'han traslladat a un apartat final de «Referències i lectures ulteriors». Aquesta estratègia permet una lectura més amena i sense interrupcions; en aquesta línia, des del mateix títol del llibre (en l'original anglès, *Vanishing voices: The extinction of the world's languages*) fins als enunciats dels apartats («Què se n'ha fet, de totes les llengües?», «Futurs sostenibles», etc.), que estan sense numerar per a rebaixar el to científic del treball, es percep un llibre que fa de bon llegir per a qualsevol profà en la matèria. Fins i tot, la versió catalana, que és la que ressenyem, ha adaptat encara més el títol en aquesta direcció i ha traduït, infringint la literalitat, *extinction* per *mort*.

El llibre es dividix en huit capítols. El primer és una invitació a endinsar-nos en la resta del text perquè ens introduïx en totes les qüestions que es desenvolupen després amb major amplitud. Ara bé, aquesta presentació sintètica inicial, dins l'estil periodístic que pretén captar l'atenció, fa que el lector desprevingut pugui ser portat a engany en alguna ocasió, com ara quan se'ns presenta positivament el darrer parlant d'una antiga llengua procedent del Caucas, els fills del qual se'ns diu que eren incapaços d'expressar-se en la L1 del pare, sense aclarir-nos que si mancaven d'aquest domini lingüístic podia molt bé haver estat «per culpa» precisament del progenitor, que no els hauria transmès la seua L1. Així mateix ocorre quan se'ns exposa com un «canvi d'actitud» dels salvadorencs envers la població indígena el que probablement degué ser un reemplaçament en les elits governamentals o una pressió internacional per a frenar les matances d'indis. No hi ha gaires més casos així i, el capítol, podem considerar-lo un bon recorreut per tota la temàtica relativa a l'extinció de llengües. Amb la lectura dels

dos capítols següents (2 i 3) entrem en una àmplia exemplificació de la diversitat lingüística mundial, tant pel que fa a les llengües com a conjunts com pel que fa a les seues estructures gramaticals. Cal ressaltar l'argumentació que fan els autors contra creences infundades de la gent, que no són res més que justificacions *a posteriori*, com la de pensar que les llengües que s'han estès més ho han pogut fer gràcies a la major eficiència comunicativa dels trets lingüístics que les caracteritzen. Nettle i Romaine fan veure que la conversió d'unes llengües en dominants i d'altres en recessives no obeeix més que al poder (i la demografia) de les comunitats de parlants que han tingut al darrere les unes i les altres.

Del capítol 4 hem de destacar —i criticar, en part— la classificació de «les maneres de morir les llengües». En podem distingir dues: la desaparició física dels parlants (genocidi, expulsió, etc.) i la substitució de la seua llengua. Aquesta segona, que és la principal, es pot subdividir en la substitució forçada i la substitució voluntària, però aquesta última, com descobrim unes pàgines més avall, és realment conseqüència d'una situació de força viscuda unes generacions arrere. Per tant, no té sentit, al nostre entendre, haver fet prèviament aquesta distinció si és que no es justifica per la mateixa tàctica periodística que hem vist més amunt d'introduir un tema a partir d'algun aspecte destacat i anar a poc a poc donant-ne una informació més completa. Però la classificació que anem veient no es tanca amb aquesta última distinció, perquè els nostres autors destrien, dins la substitució «voluntària», entre la que va «de dalt a baix» (com és la que ha afectat el català) i la que va «de baix a dalt». Tanmateix, si bé queda clara la primera direcció, la segona no s'entén bé perquè no són ben coneguts els inicis de les substitucions lingüístiques exemplificades (l'hebreu i el sànscrit). Aquest apartat classificador s'agreuja per la intervenció dels traductors, que no apliquen la distinció sociolingüística canònica entre *substitució* (*shift*) i *canvi* (*change*) *lingüístic*, i confonen el lector especialitzat. (En general, la traducció es pot considerar correcta però es perceben ací i allà alguns detalls que ens fan pensar que no ha estat tan acurada com hauria calgut: així, les accepcions que s'hi usen de *literatura*, en comptes de *bibliografia*, i *arena*, en lloc de *escenari del conflicte*, són calcades de l'anglès; la forma perifràstica *vaig veure* es descompon en la traducció d'un exemple posant el primer element, *vaig*, en el lloc del subjecte, i el segon, *veure*, en el del verb, i algun altre cas menor que no sabem si pot respondre a descurança de l'impressor.)

Els capítols 5 i 6 s'ocupen d'analitzar les revolucions agrària i industrial d'Europa, i els efectes sobre les civilitzacions (i les llengües) de la part de món que colonitza el nostre continent a partir del segle XVI. En aquest context és important quedar-nos amb l'oposició que proposen els autors entre dos tipus de llengües: les metropolitanes (bàsicament, les dels colonitzadors) i les perifèriques (sobretot, les dels pobles colonitzats), i, més encara, amb els mètodes coercitius, que sempre ens resulten colpidors als catalanoparlants, per a fer desaparèixer les llengües «colonitzades», en què n'inclouem també d'europèes, com la nostra. És

una constant la llei general dels ideòlegs de les llengües metropolitanes de justificar, anys i segles després de la seua acció colonitzadora, l'expansionisme de la pròpia llengua a partir de la seua «perfecció intrínseca» o l'atracció que «naturalment» exercí sobre les altres llengües. Comparem aquestes paraules, pronunciades el 1855 i referides a l'anglès, que extracten Nettle i Romaine,

quina cosa pot elucidar de manera més clara el gloriós passat del qual pot vanar-se la terra dels nostres avantpassats i la nostra, que el fet que aquells homes van adquirir per a si mateixos i per als qui van venir després una llengua clara, sòlida, harmoniosa i noble? (p. 200);

amb aquestes altres, que tots recordem, referides al castellà i pronunciades el 2001:

Nunca fue la nuestra lengua de imposición sino de encuentro; a nadie se le obligó nunca a hablar en castellano: fueron los pueblos más diversos quienes hicieron suyo por voluntad libérrima el idioma de Cervantes.

Però entre els qui escriuen i lligen aquestes paraules no solen abundar els lingüistes; per això ens sobta que adés i ara aparega algun collega nostre ben intencionat que exalça la «llibertat d'elecció» de les comunitats que opten per abandonar la pròpia llengua en benefici d'una altra. Així ho va fer el fonetista Peter Ladefoged, recentment traspasat (24 de gener del 2006), en una nota de debat publicada el 1992, en què acusava de paternalistes envers els parlants de llengües en procés de substitució els lingüistes que lluitaven perquè aquestes llengües no desaparegueren. Nettle i Romaine, que no dubten a referir-s'hi, es desfan en contraexemples que desautoritzen l'opinió de Ladefoged, al capdavant, interessat només a recollir els sistemes fònics més diversos abans que no hi hagués parlants per a enregistrar-los. Els autors de *Veus que s'apaguen* qualifiquen aquesta actitud, ja al capítol setè, de «desinterès benèvol» i conclouen que les persones que han viscut situacions de substitució lingüística i han arribat al punt final de l'extinció no han tingut cap altra possibilitat d'elecció davant el poder establert.

Finalment, el capítol 8 tanca el llibre amb el propòsit de proporcionar «receptes» de revitalització lingüística en la línia ecologista de «pensar globalment i actuar localment». El centre d'atenció diuen que ha de ser la recuperació de la transmissió intergeneracional perduda; emperò, després de dir que aquest objectiu suprem no ens ha de fer perdre en altres àmbits secundaris, com ara l'església o l'escola, posen exemples a seguir que es basen en la reintroducció de la llengua a través del sistema escolar; això sí, amb l'ajut de membres de la tercera edat que parlen la llengua recessiva. Paradoxalment, no donen cap més alternativa ni estratègies concretes i ens quedem amb les ganes de saber com una comunitat urbana a Belfast «ha reeixit a fer créixer els infants com a parlants de l'irlandès».

dès des del naixement, malgrat que els seus pares no eren parlants d'aquesta llengua». Abandonats amb aquest neguit, Nettle i Romaine passen a explicar-nos les estratègies «de dalt a baix», que són les «fàcils» que tots coneixem a través de les experiències modernes de planificació lingüística, és a dir, les que comencen pels usos institucionals i esperen que aquests omplin de prestigi la llengua per tal que siga adoptada de bell nou per les famílies que l'havien abandonada.

Per acabar, hem de lamentar que els nostres autors no hagen tingut més consideració envers les llengües diferents de l'anglès en coherència amb allò que han predicat en tot el llibre. La bibliografia és un bon exponent d'aquesta «desconsideració», puix que només l'han feta servir en anglès a excepció d'un article d'un tema molt puntual en francès. Així, hi trobem a faltar títols d'autors consagrats a la temàtica, com *Halte à la mort des langues*, de Claude Hagège, o *Vida i mort de les llengües*, de la nostra Carme Junyent, publicats, respectivament, en francès i en català, dues llengües romàniques ben conegudes a Europa (els autors exercixen a Anglaterra), especialment la primera. I encara un darrer lament, per bé que aquest segurament no podem adreçar-lo als autors sinó a l'editor responsable de la traducció catalana. La majoria d'il·lustracions il·lustren ben poc perquè són poques les que es veuen bé, segurament, a causa del paper més barat que s'hi ha fet servir (tot i que el llibre costa disset euros, que no podem considerar un preu econòmic). Els casos més greus són els dels textos gravats de la figura 6.4, que no es poden llegir, el del mapa de la figura 7.1, que té tant de traç diferenciat en blanc i negre en un espai tan reduït que no s'hi aprecien les diferències entre uns països i altres, i el de la foto 8.3, que pràcticament no es veu. Malgrat tot, no voldríem dissuadir ningú de llegir aquest llibre amb tota l'atenció que es mereix i de traure'n les utilíssimes lliçons que corresponen a la nostra llengua.

Brauli MONTROYA ABAT
Universitat d'Alacant

BIBLIOGRAFIA DE REFERÈNCIA

- CRYSTAL, David (2001). *La muerte de las lenguas*. Madrid: Cambridge University Press.
- DORIAN, Nancy C. [ed.] (1989). *Investigating obsolescence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- HAGÈGE, Claude (2002). *No a la muerte de las lenguas*. Barcelona: Paidós.
- LADEFOGED, Peter (1992). «Another view of endangered languages». *Language*, vol. 68, núm. 4, p. 809-811.